

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet sju motioner som tar upp vissa immaterialrättsliga frågor. Motionerna rör olika spörsmål på det industriella rättsskyddets område, såsom patent, bruksmodellskydd och växtförädlarrätt.

Utskottet avstyrker bifall till motionerna.

Till betänkandet har fogats tre reservationer.

Motionerna

1998/99:L802 av Gudrun Lindvall m.fl. (mp) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag som innebär att patent på liv förbjuds,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att Sverige bör följa Hollands exempel och överklaga EU:s patendirektiv till Europadomstolen,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en internationell konvention som förbjuder patent på livsformer.

1998/99:L804 av Agne Hansson och Viviann Gerdin (c) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en allmän översyn av den immaterialrättsliga lagstiftningen i syfte att underlätta för uppfinnare och innovatörer,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om minskade kostnader och förenklade regler vid patentsökning,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om införande av bruksmönsterskydd,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ändringar i växtförädlarrättslagen,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förbud mot patent på livsformer.

1998/99:U509 av Holger Gustafsson m.fl. (kd) vari yrkas

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att Sverige i rådet skall verka för att förslaget om patent på biotekniska uppfinningar stoppas.

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att patent på liv ej skall vara möjligt.

1998/99: MJ749 av Lennart Daléus m.fl. (c) vari yrkas

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att motverka patent på liv i EU, WTO och EPO.

1998/99: N326 av Per Westerberg och Göran Hägglund (m, kd) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om snabbare patent,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om patentskydd för enklare uppfinningar,

1998/99: N330 av Alf Svensson m.fl. (kd) vari yrkas

10. att riksdagen hos regeringen begär förslag om åtgärder för patentskydd för enklare uppfinningar.

Utskottet

Inledning

Immaterialrätt är den sammanfattande beteckningen för ett antal olika regler som skyddar intellektuella prestationer och kännetecken mot obehörigt utnyttjande. I huvudsak innebär de olika immaterialrättsliga reglerna – både i Sverige och i andra länder – att den som skapat en skyddad produkt eller utfört en skyddad prestation har principiell ensamrätt att dra ekonomisk nytta av produkten eller prestationen. Den som utan rättighetshavarens samtycke vidtar någon åtgärd som omfattas av ensamrätten begår ett immaterialrättsligt intrång, och ensamrätterna skyddas genom ett system av olika sanktioner av såväl straff- som civilrättslig karaktär. För samtliga former av immaterialrättsintrång kan sålunda straff- och skadeståndsansvar komma i fråga. Vidare kan en domstol besluta om vissa skyddsåtgärder och säkerhetsåtgärder.

Immaterialrätten brukar delas in i *upphovsrätt* och *industriellt rättsskydd*. Till det industriella rättsskyddet hör patenträtt, känneteckensrätt, mönsterrätt och växtförädlarrätt. Patenträtt gäller för nya uppfinningar som kan utnyttjas industriellt. Känneteckensrätt brukar användas som en övergripande beteckning för varumärkesrätten, firmarätten och andra rättsskydd för individualiseringsmedel. Mönsterskydd gäller utseendet (design) på en produkt antingen den betingas av estetiska eller nyttoberoende skäl. Växtförädlarrätt skyddar nya växtsorter som skapas genom förädling eller på annat sätt. I utländsk rätt finns ytterligare en form för att skydda en varus tekniska användbarhet. Den skyddsformen kallas bruksmodellskydd, bruksmönsterskydd eller skydd för nyttighetsmodeller.

Mellan upphovsrätten och det industriella rättsskyddet finns två grundläggande skillnader. Den ena är att upphovsrätten skyddar det sätt på vilket en idé omsatts i verkligheten och inte själva idén. Patentskydd, skydd för varumärken, mönsterskydd och växtförädlarrätt skyddar däremot idén som sådan. Den andra skillnaden är att upphovsrätt uppkommer så fort den skyddade

prestationen utförts, medan patent, mönster och växtförädlarrätt i princip förutsätter ett registreringsförfarande. Patentskydd uppkommer således först när rättighetshavaren ansökt om och beviljats patent på sin uppfinning. Varumärken intar en särställning genom att skydd kan uppkomma både genom registrering och genom faktisk användning.

Den ensamrätt som följer med det immaterialrättsliga skyddet är tidsbegränsad. Enligt reglerna i Sverige gäller upphovsrätten under 70 år räknat från upphovsmannens död eller beträffande vissa prestationer under 50 år från det prestationen utfördes. Patentskyddet räknas från den dag ansökan görs om registrering. I Sverige sträcker sig skyddstiden 20 år framåt i tiden. Mönsterskyddet räknas också från ansökningsdagen och gäller under fem år, men tiden kan förlängas upp till tio år. I växtförädlarrättslagen är skyddstiden 25 år utom för potatis, vin och träd där skyddstiden är 30 år. Varumärken har en i princip obegränsad skyddstid så länge de används. En registrering gäller dock bara under tio år men kan förnyas ett obegränsat antal gånger.

Förenklade patent

Som framgått inledningsvis innebär gällande bestämmelser i patentlagen (1967:837) att den som gjort en ny uppfinning kan få ensamrätt att utnyttja uppfinningen yrkesmässigt. Patent kan meddelas på ett förfarande, t.ex. ett nytt produktions sätt, eller på en produkt som sådan, exempelvis ett nytt läkemedel. Som allmänna förutsättningar för patenterbarhet gäller att uppfinningen, förutom att den skall vara ny, väsentligen skall skilja sig från vad tidigare är känt samt att den skall kunna utnyttjas industriellt och vara reproducerbar, vilket innebär att uppfinningen skall ha sådan karaktär att den avsedda effekten med säkerhet kan uppnås vid ett upprepat utövande av uppfinningen.

Den ensamrätt att utnyttja en uppfinning som patentskyddet ger innehavaren är avsedd att stimulera forskning och utvecklingsarbete. Uppfinnare kan räkna med att under skyddstiden utan konkurrens kunna marknadsföra uppfinningen eller på annat sätt exploatera den ekonomiskt. Häri ligger också ett allmänt intresse. Mot de intressen som sålunda bär upp patentskyddet står samhällets intresse av att det inte skapas ett alltför långtgående monopol när det gäller att dra nytta av en uppfinning. Därför har ensamrätten begränsats i tiden.

Vidare finns möjlighet att under vissa förutsättningar genom tvångslicens ge tredje man rätt att utan hinder av ett patent mot ersättning till patenthavaren utnyttja den patentskyddade uppfinningen. Sålunda finns i patentlagen bl.a. en bestämmelse om tvångslicens vid underlåtet utövande av en patenterad uppfinning. Bestämmelsen har motiverats bl.a. utifrån en önskan att motverka att kapitalstarka företag köper upp patenträttigheter enbart för att inte utnyttja dem och därigenom skydda sin egen produktion och ställning på marknaden. En innehavare av ett patent kan också i vissa fall få tvångslicens att utnyttja någon annans patenterade uppfinning. Därutöver kan den som yrkesmässigt vill utnyttja någon annans patenterade uppfinning genom tvångslicens få rätt därtill, om hänsyn till allmänt intresse av synnerlig vikt kräver det. Frågor om tvångslicens prövas av domstol.

Patent söks i Sverige hos Patent- och registreringsverket (PRV), som granskar varje ansökan som kommer in. Vid granskningsförfarandet skall utrönas huruvida det föreligger hinder mot bifall till ansökningen med hänsyn till patentlagens bestämmelser. En väsentlig del av granskningen avser frågan huruvida uppfinningen är ny och fyller kravet på uppfinningshöjd. Om förutsättningarna för patent är uppfyllda, dvs. om ansökningen är fullständig och PRV gör bedömningen att det inte finns några hinder mot patent, skall sökanden underrättas om att patent kan meddelas. Sedan sökanden betalt en särskild avgift, meddelandeavgift, skall patentmyndigheten bifalla ansökningen och kungöra beslutet. När beslutet har kungjorts är patent meddelat. Därefter vidtar det s.k. invändningsförfarandet då envar har möjlighet att göra invändningar mot ett meddelat patent. Framförda invändningar kan under vissa närmare angivna förutsättningar leda till att ett meddelat patent upphävs. Förfarandet vid PRV är tämligen tidskrävande, och enligt uppgift tar det i genomsnitt omkring tre år från det att en patentansökan ges in till dess patent meddelats. Antalet ansökningar uppgår till omkring 4 500 per år, varav omkring 2 000 bifalls.

Ett patent som meddelas av nationell patentmyndighet blir gällande endast i den staten. En uppfinnare som önskar få patentskydd i flera länder måste alltså i princip söka patent i varje land. Genom den europeiska patentkonventionen har skapats en ordning som medger att en patentansökan samtidigt kan erhålla patentskydd i flera länder, s.k. europeiskt patent. Sådant patent meddelas av det europeiska patentverket (EPO) som har sitt säte i München. EG har plats som observatör i EPO:s styrelse. Konventionen, som innehåller en fullständig reglering av förutsättningarna att få europeiskt patent och handläggningsordningen vid det europeiska patentverket, trädde i kraft år 1977 och har tillträtts av Sverige och ett flertal andra europeiska stater. I den svenska patentlagen har tagits in de särskilda regler som föranletts av tillträdet. En viss anpassning av de svenska patentreglerna till konventionens bestämmelser har också skett.

År 1989 undertecknade EG:s medlemsstater en överenskommelse om gemenskapspatent. Avtalet innebär att det är möjligt för en uppfinnare att ansöka centralt om patent som blir gällande i samtliga medlemsländer. Det är alltså i huvudsak samma uppbyggnad av systemet som i den europeiska patentkonventionen, men vissa skillnader finns dock. Överenskommelsen har hittills ratificerats av sju medlemsländer, och om återstående fem länder som undertecknat avtalet ratificerar, kan frågan om ett tillträde för bl.a. Sverige aktualiseras.

I flera motioner förespråkas olika åtgärder för att förbättra villkoren för uppfinnare och innovatörer. Agne Hansson och Viviann Gerdin (båda c) påpekar i motion L804 att villkoren för uppfinnare allmänt sett är dåliga och bör förbättras. Enligt motionärernas mening står villkoren för dem som arbetat upp de betydande värden som det immaterialrättsliga skyddet representerar inte i proportion till den samhällsnytta och betydelse för sysselsättningen som uppfinningarna representerar. Motionärerna vill se en allmän översyn av den immaterialrättsliga lagstiftningen i syfte att underlätta för uppfinnare och innovatörer, och de begär ett tillkännagivande i enlighet härmed (yrkande 1). Vidare begärs i motionen ett tillkännagivande om minskade kostnader och

förenklade regler vid patentansökning. Om det är krångligt, stelt och byråkratiskt att söka och få patent, verkar detta enligt motionärerna hämmande på företagsamheten. En differentiering av de olika patentkostnaderna bör övervägas i sammanhanget (yrkande 2). Motionärerna anser vidare att många småföretagare är mer betjänta av ett enklare skydd för sina idéer än de mer omfattande och komplicerade former som följer av en patentansökan. Den typ av enklare skydd som bruksmodellskyddet utgör bör därför, enligt motionärernas mening, övervägas även i Sverige. Detta bör ges regeringen till känna (yrkande 3).

Per Westerberg (m) och Göran Hägglund (kd) påpekar i motion N326 att patentinstitutet är av stor betydelse för att skydda en innovation under den period som den utvecklas tekniskt och kommersiellt. Motionärerna anser att Riksrevisionsverket bör ges i uppdrag att granska handläggningstiderna hos PRV och se över kostnaderna för att erhålla och upprätthålla patent. I motionen begärs ett tillkännagivande till regeringen om snabbare patent (yrkande 1). Även i denna motion förespråkas att ett särskilt bruksmodellskydd utreds i Sverige, och motionärerna begär ett tillkännagivande om patentskydd för enklare uppfinningar (yrkande 2).

Ett liknande yrkande finns i motion N330 av Alf Svensson m.fl. (kd), som anser att riksdagen skall begära förslag till åtgärder för att införa ett enklare skydd för uppfinningar. Ett sådant enklare skydd har enligt motionärerna särskilt stor betydelse för kortlivade produkter (yrkande 10).

När utskottet förra våren behandlade liknande motionsyrkanden i sitt av riksdagen godkända betänkande 1997/98:LU16 var utskottet ense med motionärerna i fråga om patentens betydelse och om vikten av att uppfinnare och företag förmår att ta till vara de fördelar som patentskyddet erbjuder. Samtidigt kunde utskottet konstatera att de frågor som motionärerna aktualiserat då var, eller skulle komma att bli, föremål för överväganden i olika sammanhang. Utskottet kunde inte finna annat än att inriktningen på arbetet låg i linje med motionsönskemålen och avstyrkte motionerna.

Utskottet har inte heller nu någon annan uppfattning än vad motionärerna gett uttryck för när det gäller patentens betydelse. För företag är patent ett av flera sätt att försäkra sig om att resultaten av satsningar på forskning och utveckling kan tillgodogöras och vidmakthållas. Patent utgör ett sätt att exploatera ny teknik, och när företagen och samhället satsar allt större resurser på forskning och utveckling blir det också mer betydelsefullt att kunna säkra avkastningen på gjorda investeringar. Det har i olika sammanhang hävdats att framför allt mindre företag har svårt att ta till vara sina rättigheter på patentområdet. Om vissa uppfinnare och företag inte förmår att ta till vara de fördelar som patentskyddet erbjuder, fyller patentsystemet inte längre sin funktion. Utskottet kan emellertid inte heller nu finna annat än att det arbete som pågår, såväl på Europeanivå som nationellt, bedrivs med en inriktning som står i samklang med nu aktuella motionsönskemål.

Vad gäller arbetet på Europeanivå bör nämnas att EG-kommissionen i juni 1997 gett ut en grönbok om patentsystemet i Europa med undertiteln Främjande av innovationer genom patent. I grönboken tas upp frågor om hur det nuvarande Europapatentsystemet fungerar och redovisas ett arbete inom EPO för att sänka kostnaderna för Europapatent. Kommissionen tar i grönboken

upp dels frågan vilka avgifter som i första hand skulle kunna sänkas, dels om det är lämpligt att enligt amerikansk förebild införa förmånligare avgifter för små och medelstora företag.

EG-kommissionen har därefter konstaterat att det finns ett uttalat behov av ett nytt enhetligt patentsystem som täcker hela gemenskapen. Ett sådant gemenskapspatent måste enligt kommissionen vara billigt, både jämfört med ett amerikanskt patent och i förhållande till ett europeiskt patent som täcker ett mindre antal stater. I ett meddelande från juli 1998 har kommissionen dragit slutsatsen att det förefaller nödvändigt att införa en särskild status för patentskydd inom EU som innebär enklare förfaranden och lägre kostnader. Kommissionen finner det också angeläget att, för att främja innovationsverksamheten, stödja det arbete som nationella patentverk gör.

Beträffande de svenska avgifterna för patentansökningar framgår av patentlagen att det i patentärenden utgår avgifter av olika slag, bl.a. ansökningsavgifter och årsavgifter. Avgiftssystemet bygger på låga initialkostnader och progressiva årsavgifter. Tanken är att den som upprätthåller sitt patent även har framgång med sin uppfinning och då kan betala årsavgifter enligt en stigande skala. Avgifternas storlek fastställs av regeringen och framgår av en bilaga till patentkungörelsen (1967:838). Ansökningsavgiften till PRV uppgår till 3 800 kr, vartill kommer en tryckningsavgift om 900 kr. Verksamheten vid PRV är helt avgiftsfinansierad.

Sökanden i patentärenden företräds i regel av ombud, om det inte är fråga om ett större företag med egen patentavdelning. Ett patentombud bistår uppfinnaren bl.a. med att formulera ansökan och göra förberedande nyhetsundersökningar. När patent har meddelats kan patentombudet bistå med att hålla patentet vid liv genom att betala in årsavgifterna och att hjälpa till med upprättandet av licensavtal m.m. Den totala kostnaden för ett patent som meddelas av PRV har i olika sammanhang beräknats uppgå till 50 000 kr. Om patentskydd önskas under tio år tillkommer årsavgifter om drygt 10 000 kr. Kostnaderna för att förvärva patentskydd enligt den europeiska patentkonventionen i åtta länder uppgår till omkring 200 000 kr, vartill kommer kostnader för årsavgifter. De stora kostnaderna hänför sig till arbetet med utformningen av ansökningshandlingarna, såsom ombudsarvoden och översättningskostnader, och patentavgifterna torde sålunda utgöra endast en mindre del av de totala kostnaderna i ett patentärende.

I sammanhanget kan nämnas att PRV i en skrivelse till regeringen år 1996 väckt förslag om vissa ändringar i patentlagen. Bland de frågor som verket tagit upp i skrivelsen kan nämnas sådana som rör förenkling och förbilligande av handlägningsförfarandet. Enligt uppgift från Justitiedepartementet kommer de frågor som verket tagit upp att behandlas i en departementspromemoria under år 1999.

När det härefter gäller motionsspörsmålen rörande ett enklare skydd för vissa uppfinningar, finns anledning att erinra om att EG-kommissionen, med utgångspunkt i en grönbok från år 1995, i januari 1998 lagt fram ett förslag till direktiv om tillnärmning av de rättsliga ordningarna för bruksmodell-skydd för uppfinningar. Sverige, Luxemburg och Storbritannien saknar i dag en motsvarighet till denna skyddsform, medan övriga medlemsländer har regler på området, vilka dock skiljer sig åt.

I direktivförslaget anges att de särskilda kännetecknen för den föreslagna skyddsformen skall vara en snabb och enkel registrering, lägre skyddsvillkor, en låg kostnad och möjligheten till ett preliminärt skydd i avvaktan på att ett patent meddelas. Den genomsnittliga tiden för meddelande av bruksmodellskydd i de länder som redan har sådant skydd i någon form är sex månader, vilket skall jämföras med vad som gäller för patent, dvs. två till fyra år. Den snabba registreringen kan förstärka den konkurrensmässiga ställningen, främst för de små och medelstora företagen, och den möjliggör ett snabbt ekonomiskt utnyttjande av uppfinningen, såväl genom meddelande av licenser som genom en direkt användning av uppfinningen inom företaget. Villkoren för att erhålla ett bruksmodellskydd är mindre strikta och lättare att uppfylla än de som gäller för patent, vilket gör det möjligt att skydda även uppfinningar som innebär endast smärre tekniska framsteg. Till skillnad från patent skall bruksmodellskydd meddelas utan förprovning av nyhet och uppfinningshöjd, vilket gör att skyddet blir billigare att erhålla. Förutsatt att uppfinningen uppfyller villkoren för båda skyddsformerna kan den snabba registreringen av en bruksmodell utnyttjas till att överbrygga den relativt långa tiden innan ett patent kan meddelas. Skyddstiden skall omfatta sex år från ansökningsdagen, med möjlighet till förlängning i två perioder och vardera två år, dvs. maximalt tio år.

Med anledning av nu aktuella motionsyrkanden vill utskottet också påminna om att Småföretagsdelegationen i sin rapport (SOU 1997:186) Bättre och enklare regler konstaterat att många mindre företag skapas kring ett begränsat antal unika innovationer. Patentinstitutet är därför av stor betydelse för att skydda innovationen under den period som den utvecklas tekniskt och kommersiellt. För en stor del av patentärendena är handläggningstiderna mycket långa, vilket enligt delegationen förorsakar ökade kostnader och innebär problem för de innovativa företagens konkurrensmöjligheter. Det är enligt delegationen viktigt att också kostnaderna för att ansöka om och upprätthålla patent kan hållas så låga som möjligt. Delegationen föreslår mot denna bakgrund att regeringen ger Riksrevisionsverket i uppdrag att granska handläggningstiderna hos PRV och se över kostnaderna för att erhålla och upprätthålla patent och i nästa regleringsbrev till verket ställer krav på redovisning av hur verket varaktigt kan sänka handläggningstiderna och hur man skaffat kompetens för att säkra detta mål.

Vidare har delegationen påpekat att livscykeln för nya produkter blir allt kortare och att man i tolv av EU:s medlemsländer valt att möta behovet av ett snabbare, enklare och billigare skydd för kortlivade produkter med ett särskilt bruksmodellskydd. Ett sådant skydd bör enligt delegationen införas även i Sverige.

I sammanhanget bör vidare erinras om att riksdagen på näringsutskottets hemställan så sent som i december förra året avslagit en motion vari föreslogs ett riksdagsuttalande om kortare handläggningstider hos PRV. Näringsutskottet hänvisade därvid till att arbete pågick inom Regeringskansliet med den inriktning som efterfrågades i motionen (bet. 1998/99:NU1).

Mot bakgrund av vad som sålunda redovisats anser utskottet att några särskilda åtgärder från riksdagens sida inte är påkallade, och utskottet avstyrker

Patent på biotekniska uppfinningar

En utgångspunkt för patentlagens regler om det patenterbara området är att någon skillnad inte skall göras mellan olika tekniker. Patent kan sålunda meddelas också för biotekniska uppfinningar. En etisk gräns för vad som är patenterbart finns i 1 § fjärde stycket patentlagen, som innehåller ett generellt förbud mot patent på uppfinningar vars utnyttjande skulle strida mot goda seder eller allmän ordning. I samma lagrum föreskrivs vidare ett förbud mot patent på djurraser och växtsorter. Förbud gäller också för patent på väsentligen biologiska förfaranden för framställning av växter eller djur. Patent får dock meddelas på mikrobiologiska förfaranden och på produkter som är ett resultat av ett sådant förfarande. För växtsorter finns en särskild rättslig skyddsform, växtförädlarrätt, vilken regleras i växtförädlarrättslagen (1997:306).

Inom EU har sedan ett drygt decennium tillbaka pågått arbete med att utforma ett direktiv om rättsligt skydd för biotekniska uppfinningar. Motivet för ett sådant direktiv är att garantera fri rörlighet på den inre marknaden av patenterade biotekniska produkter genom att harmonisera medlemsstaternas lagstiftning, så att de rättsliga förutsättningarna för patentskydd, liksom skyddets omfattning, klargörs och harmoniseras.

I juli 1998 antogs direktivet om rättsligt skydd för biotekniska uppfinningar (98/44/EG). Utgångspunkten i direktivet är att biotekniska uppfinningar skall kunna skyddas på samma sätt som andra uppfinningar. Inledningsvis slås fast att bioteknik och genteknik spelar en allt viktigare roll för ett stort antal industrigrenar och att skyddet för biotekniska uppfinningar med säkerhet kommer att vara av grundläggande betydelse för gemenskapens industriella utveckling. På genteknikområdet är de investeringar som måste göras i forskning och utveckling särskilt kostsamma och riskfyllda och möjligheten att göra dem lönsamma finns endast, enligt vad som framgår av direktivet, vid ett lämpligt rättsligt skydd. Man bör också beakta bioteknikens utvecklingsmöjligheter för miljön och särskilt dess användning för att utveckla odlingsmetoder som är mindre förorenande och mer skonsamma för jordarna. Enligt direktivets ingress är det lämpligt att genom patentsystemet uppmuntra forskning och genomförande av sådana förfaringssätt.

I direktivet ställs upp olika principer för biotekniska uppfinningars patenterbarhet, och där anges vissa etiskt betingade undantag som innebär att patent på vissa slags uppfinningar inte kan komma i fråga. Sålunda har ett uttryckligt förbud mot patent på reproduktiv kloning av människor tagits in i direktivet. Detsamma gäller förfaringssätt för modifiering av mänskliga könscellers genetiska identitet. Likaså utesluts användning av mänskliga embryon för industriella eller kommersiella ändamål från det patenterbara området. Enligt den etiska regel som avser djurskyddshänsyn skall förfaranden för ändring i den genetiska identiteten hos djur, som kan förorsaka djuren lidande utan att det medför några påtagliga medicinska fördelar för människor eller djur, inte vara patenterbara.

Vidare klargörs i direktivet distinktionen mellan en uppfinning och en upptäckt, och när det gäller patentering av mänskligt material sägs att den mänskliga kroppen i sina olika bildnings- och utvecklingsstadier, liksom enbart upptäckten av någon av dess beståndsdelar, inte kan utgöra en patenterbar uppfinning. En uppfinning som grundar sig på en isolerad beståndsdel av människokroppen eller en del som på annat sätt framställts genom ett tekniskt förfaringssätt kan emellertid patenteras.

Djurraser och växtsorter som sådana, liksom väsentligen biologiska förfaringssätt för framställning av växter eller djur, såsom korsning eller urval, utesluts från patenterbarhet. Däremot skall uppfinningar som avser växter eller djur i princip vara patenterbara, liksom uppfinningar som grundar sig på mikrobiologiska förfaranden.

Direktivet behandlar också ensamrättens omfattning, vilket har betydelse bl.a. för användningen av skördat material som utsäde inom jordbruket. Bestämmelserna om patentskyddets omfattning innebär att det skydd som patentet ger för ett biologiskt material också skall omfatta sådant biologiskt material som framställs genom förökning av det skyddade materialet, om de egenskaper som är ett resultat av uppfinningen finns med också i den nya generationen. Genom ett s.k. jordbruksundantag (farmer's privilege) får jordbrukare trots detta använda sin egen skörd som utsäde utan patenthavarens samtycke. När det gäller avelsboskap skall lantbrukaren ha rätt att använda den skyddade boskapen för jordbruksändamål, så länge det inte handlar om kommersiell avel.

Enligt direktivet skall medlemsstaterna senast den 30 juli 2000 ha genomfört de författningsändringar som direktivet ger anledning till. Erforderligt lagstiftningsarbete med anledning av direktivet har nu påbörjats inom Justitiedepartementet, och en departementspromemoria är under utarbetande.

I sammanhanget kan nämnas att det i EG-domstolen pågår ett mål med anledning av att Nederländerna väckt talan om ogiltigförklaring av EG-direktivet om rättsligt skydd för biotekniska uppfinningar. Nederländerna har hävdats bl.a. att direktivet utgör brott mot flera internationella skyldigheter och mot de grundläggande rättigheterna.

Fem motioner innehåller yrkanden som riktar sig mot möjligheten att ta patent på livsformer. I motion L802 av Gudrun Lindvall m.fl. (mp) begärs förslag till lagstiftning som förbjuder patent på liv (yrkande 1). Vidare anser motionärerna att Sverige bör följa Hollands exempel och överklaga EG-direktivet om rättsligt skydd för biotekniska uppfinningar. I motionen begärs ett tillkännagivande i enlighet härmed (yrkande 2). Slutligen begär motionärerna ett tillkännagivande om att Sverige skall verka för en internationell konvention som förbjuder patent på livsformer (yrkande 3).

Även Agne Hansson och Viviann Gerdin (båda c) vill i motion L804 ha ett förbud mot patent på livsformer. Sådana patent innebär enligt motionärerna ett hot mot viktiga delar av den biologiska mångfalden och mot kulturarvet. De nationella reglerna bör ses över, och vidare bör Sverige aktivt verka för en internationell konvention på området. Detta bör enligt motionärerna ges regeringen till känna (yrkande 5).

I motion U509 av Holger Gustafsson m.fl. (kd) begärs ett tillkännagivande om att Sverige i EU:s ministerråd skall verka för att direktivet om patent på biotekniska uppfinningar rivs upp (yrkande 11).

Även Dan Ericsson m.fl. (kd) anser att Sverige bör verka för att EG-direktivet om patent på biotekniska uppfinningar upphävs, och i motion MJ508 begärs ett tillkännagivande om att patent på liv inte skall vara möjligt (yrkande 11).

I motion MJ749 av Lennart Daléus m.fl. (c) yrkas ett tillkännagivande om att regeringen inom EU, Världshandelsorganisationen (WTO) och Europeiska patentorganisationen (EPO) aktivt bör arbeta för att motverka patent på liv. Patentsystemet är, enligt motionärernas mening, inte lämpat för det levande området, eftersom det skapar osunda maktförhållanden och riskerar att bli en hämsko för teknikens positiva utveckling (yrkande 11).

På utskottets hemställan avslag riksdagen förra våren motioner med samma inriktning som de nu aktuella (bet. 1997/98:LU16). Utskottet konstaterade därvid sammanfattningsvis att innehållet i EG-direktivet kommer att vara bestämmande för utformningen av den svenska patenträtten på ifrågavarande område, att då föreliggande direktivförslag låg väl i linje med den gällande svenska patenträtten, att den etiska gränsdragningen dock måste förtydligas med mera konkreta bestämmelser om vad som inte kan komma i fråga för patentskydd samt att patentlagen måste kompletteras med bl.a. bestämmelser om jordbruksundantag.

Vad utskottet sålunda uttalade för ett år sedan äger alltså giltighet. När utskottet nu åter har att ta ställning till motionsyrkanden om förbud mot patent på biotekniska uppfinningar bör framhållas att utvecklingen inom biotekniken har gått mycket snabbt under senare tid och att det mesta talar för att biotekniken även i framtiden kommer att spela en stor roll inom modern forskning och utveckling. Enligt EG-kommissionen kan det antas att, om nya innovativa företag kan utnyttja forskningsframstegen, detta kommer att få en kraftig verkan på den ekonomiska tillväxten och sysselsättningen.

Enligt utskottets mening har möjligheterna att få patent på en uppfinning givetvis stor betydelse för den fortsatta utvecklingen även på det biotekniska området. För företagen är nämligen patent, såsom tidigare framhållits, ett av flera sätt att försäkra sig om att resultatet av satsningar på forskning och utveckling kan tillgodogöras och vidmakthållas. Ett generellt förbud mot patent på biotekniska uppfinningar kan enligt utskottet mot den nu angivna bakgrunden inte komma i fråga. Samtidigt vill utskottet som sin mening understryka att ett tydliggörande av de etiska principerna givetvis är av största betydelse när det gäller ett område som det nu aktuella. Den konkretisering och uppstramning av regelverket i detta hänseende som torde bli följden av EG-direktivets införlivande med svensk rätt är därför, enligt utskottets mening, angelägen. Några bärande skäl för att motverka ett genomförande av direktivet föreligger således inte. Däremot finns enligt utskottets mening givetvis anledning att också fortsättningsvis noga följa utvecklingen på detta område.

I sammanhanget vill utskottet också nämna att regeringen år 1997 tillsatt en kommitté som enligt sina direktiv skall analysera den moderna bioteknikens möjligheter och risker. Bl.a. skall kommittén bedöma långsiktiga för-

ändringseffekter av den moderna biotekniken samt lämna förslag till en övergripande politik för området i ett internationellt perspektiv. Kommittén skall också genom ett öppet och utåtriktat arbetssätt främja debatt och diskussion om frågor som rör den moderna biotekniken och dess konsekvenser för individen som patient, konsument, arbetstagare och företagare. Vidare skall kommittén utifrån ett framtidsperspektiv identifiera de frågor som kräver en vidareutvecklad konsekvensbedömning och en fördjupad etisk diskussion samt bedöma möjligheter och identifiera hinder för svensk industriell utveckling inom bioteknikområdet. Uppdraget skall redovisas senast den 1 juni 2000 (dir. 1997:120).

Mot bakgrund av vad som sålunda anförts avstyrker utskottet bifall till motionerna L802 yrkandena 1–3, L804 yrkande 5, U509 yrkande 11, MJ508 yrkande 11 och MJ749 yrkande 11.

Växtförädlarrätt

En ny lag (1997:306) om växtförädlarrätt trädde i kraft den 1 juli 1997. Genom den nya lagen har ensamrätten till nya växtsorter förstärkts, och en anpassning har skett till den moderna bioteknikens möjligheter. Enligt lagen skall fler åtgärder som innebär utnyttjanden av en skyddad växtsort än vad som tidigare var fallet omfattas av kravet på tillstånd från ensamrätthavaren. I lagen finns också bestämmelser om undantag från ensamrätten, det s.k. jordbruksundantaget. Undantaget innebär att jordbrukare tillåts att använda sådant växtmaterial som de skördat på den jord de själva brukar till nytt utsäde inom den egna brukningsenheten. I fråga om den närmare regleringen hänvisar lagen till den omfattning och de villkor som gäller för sorter som omfattas av EG:s växtförädlarrätt.

I motion L804 tar Agne Hansson och Viviann Gerdin (c) upp en fråga angående utformningen av jordbruksundantaget i den nya lagen. Motionärerna framhåller att undantaget omfattar en rätt för bonden att bearbeta eller låta någon annan bearbeta utsädet, och det förekommer i stor utsträckning att bönder legorensar åt varandra. Enligt motionärernas mening måste utgångspunkten vara att även den som utför rensning och betning av säd som omfattas av jordbruksundantaget skall vara undantagen. Den nya lagen tar dock inte ställning till vad som gäller i förhållandet mellan sortägare och rensare. I stället har i lagens förarbeten hänvisats till vad EG-domstolen kan komma att tycka om frågan aktualiseras där, och detta är enligt motionärerna inte tillfredsställande. Motionärerna efterlyser i stället tydliga lagförarbeten och begär ett tillkännagivande om ändring i växtförädlarrättslagen (yrkande 4).

Våren 1997 behandlade utskottet regeringens proposition 1996/97:128 med förslag till ny växtförädlarrättslag. I det ärendet hade utskottet att ta ställning till ett motionsyrkande med samma inriktning som det nu aktuella (se bet. 1996/97:LU20). Utskottet uttryckte i det sammanhanget en viss förståelse för motionärernas uppfattning att det är otillfredsställande att det av lagförslaget inte framgick vad som skall gälla i förhållandet mellan å ena sidan förädlare och å andra sidan legorensare och andra som på odlarnas uppdrag tar befattning med det utsäde som omfattas av jordbruksundantaget. Som regeringen framhöll fanns det enligt utskottet anledning till kritik mot

den lösning som valts inom EG-rätten. Utformningen av rättigheter och skyldigheter mellan sortinnehavare och jordbrukare är i många avseenden komplicerad, byråkratisk och svåröverskådlig. Andra lösningar skulle ligga närmare till hands enligt svensk rättstradition. Trots de invändningar som kunde resas mot utformningen av EG-rätten i nu diskuterat avseende delade utskottet regeringens bedömning att intresset av en samordning av de nationella reglerna med de bestämmelser som redan gäller på gemenskapsnivå borde vara utslagsgivande.

Utskottet delade också regeringens bedömning att EG-rätten inte medger någon säker slutsats om vad som skall anses gälla i förhållandet mellan legogrensare och sortinnehavare. Att i förarbetena till den nya lagstiftningen uttala att den aktuella bestämmelsen skall tillämpas på visst sätt borde dock enligt utskottets mening inte komma i fråga. Risker är nämligen uppenbar, anförde utskottet, att den svenska rättstillämpningen då kunde ledas i en riktning som sedermera visar sig vara oförenlig med EG-rätten. En sådan situation skulle enligt utskottet sannolikt innebära komplikationer av allvarigare slag än vad den tills vidare rådande osäkerheten kunde antas förorsaka. Utskottet utgick från att representanter för de berörda parterna i den rådande situationen skulle komma att träffa avtal om vilka villkor som, i avvaktan på vägledande avgöranden, skall tillämpas.

När utskottet förra våren i betänkande 1997/98:LU16 återigen hade att ta ställning till ett likalydande motionsyrkande vidhöll utskottet sin tidigare uppfattning i frågan och avstyrkte bifall till den då aktuella motionen.

Efter det att utskottet gjort den redovisade bedömningen såväl våren 1997 som för ett år sedan har inget framkommit som föranleder utskottet att ändra inställning till ifrågavarande spörsmål. Utskottet avstyrker därför bifall till motion L804 yrkande 4.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *förenklade patent*
att riksdagen avslår motionerna 1998/99:L804 yrkandena 1–3, 1998/99:N326 yrkandena 1 och 2 samt 1998/99:N330 yrkande 10,
res. 1 (m, kd, c, fp)
2. beträffande *patent på biotekniska uppfinningar*
att riksdagen avslår motionerna 1998/99:L802 yrkandena 1–3, 1998/99:L804 yrkande 5, 1998/99:U509 yrkande 11, 1998/99:MJ508 yrkande 11 och 1998/99:MJ749 yrkande 11,
res. 2 (v, kd, c)
3. beträffande *växtförädlarrätt*
att riksdagen avslår motion 1998/99:L804 yrkande 4.
res. 3 (v, c)

På lagutskottets vägnar

Tanja Linderborg

I beslutet har deltagit: Tanja Linderborg (v), Rolf Åbjörnsson (kd), Marianne Carlström (s), Stig Rindborg (m), Rune Berglund (s), Karin Olsson (s), Henrik S Järrel (m), Marina Pettersson (s), Elizabeth Nyström (m), Christina Nenes (s), Tasso Stafilidis (v), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Anders Berglöv (s), Viviann Gerðin (c), Ulf Nilsson (fp) och Eva Arvidsson (s).

Reservationer

1. Förenklade patent (mom. 1)

Rolf Åbjörnsson (kd), Stig Rindborg (m), Henrik S Järrel (m), Elizabeth Nyström (m), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Viviann Gerdin (c) och Ulf Nilsson (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 5 börjar med "När utskottet" och på s. 8 slutar med "yrkande 10" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening bör villkoren för uppfinnare allmänt sett förbättras. Villkoren för dem som arbetat upp de betydande värden som det immaterialrättsliga skyddet representerar står nämligen inte i proportion till den samhällsnytta och betydelse för sysselsättningen som uppfinningarna representerar. Om det är alltför krångligt och byråkratiskt att söka och få patent, verkar detta hämmande på företagsamheten. Det är också i hög grad otillfredsställande att kostnaderna för att ansöka om patentskydd är så höga att de innebär problem för enskilda uppfinnare och småföretagare.

Utskottet vill i sammanhanget erinra om att EG-kommissionen i en grönbok från juni 1997 tagit upp frågan om en sänkning av patentavgifterna och om det kan vara ändamålsenligt att införa förmånligare avgifter för små och medelstora företag. Enligt kommissionen förefaller det nödvändigt att införa en särskild status för patentskydd inom EU som innebär enklare förfaranden och lägre kostnader.

Även om detta spörsmål nu är föremål för överväganden i olika sammanhang, är det enligt utskottet angeläget att åtgärder vidtas skyndsamt för att komma till rätta med problemen. En modell som, enligt utskottet, bör övervägas är att införa någon form av differentierade avgifter, innebärande en anpassning till de enskilda uppfinnarnas och de mindre företagens förhållandevis begränsade möjligheter att bära nuvarande kostnader. Vidare bör Riksrevisionsverket, på sätt som föreslagits av Småföretagsdelegationen i betänkandet (SOU 1997:186) Bättre och enklare regler, ges i uppdrag att granska handläggningstiderna hos PRV och undersöka om kostnaderna för att erhålla och upprätthålla patent kan nedbringas.

Vidare anser utskottet, mot bakgrund av att det redan finns någon form av bruksmodellskydd i de flesta av Europas länder, att det – som framhålls i flera motioner – snarast bör övervägas att, med tanke främst på småföretagarnas villkor, införa den skyddsformen även i Sverige. I enlighet med förslaget till EG-direktiv på området skall de särskilda kännetecknen för bruksmodellskyddet vara en snabb och enkel registrering, lägre skyddsvillkor, en låg kostnad och möjlighet till preliminärt skydd i avvaktan på att ett patent meddelas. Den snabba registreringen kan förstärka den konkurrensmässiga ställningen, främst för små och medelstora företag, och möjliggöra ett snabbt ekonomiskt utnyttjande av uppfinningen. Enligt utskottets mening bör regeringen skyndsamt agera i syfte att få till stånd bestämmelser om bruksmodellskydd också i Sverige.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen, med bifall till motionerna L804 yrkandena 1–3, N326 yrkandena 1 och 2 samt N330 yrkande 10, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *förenklade patent*
att riksdagen med bifall till motionerna 1998/99:L804 yrkandena 1–3, 1998/99:N326 yrkandena 1 och 2 samt 1998/99:N330 yrkande 10 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

2. Patent på biotekniska uppfinningar (mom. 2)

Tanja Linderborg (v), Rolf Åbjörnsson (kd), Tasso Stafilidis (v), Kjell Eldensjö (kd) och Viviann Gerdin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 10 börjar med ”På utskottets” och på s. 11 slutar med ”yrkande 11” bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening finns det på goda grunder skäl att ifrågasätta rätten att patentera och äga livsformer. Det är i grunden en fråga om etik och om praktiskt ansvar. Patentsystemet är inte lämpat för det levande området, eftersom det skapar osunda maktförhållanden och riskerar att bli en hämsko för teknikens positiva utveckling. En ordning med rätt till patent på livsformer innebär också, enligt utskottets mening, ett hot mot viktiga delar av den biologiska mångfalden och mot kulturarvet. De nationella reglerna och de internationella överenskommelserna på området bör därför ses över med inriktningen att det inte skall vara möjligt att ta patent på och äga livsformer.

I enlighet härmed bör Sverige verka för att direktivet om patent på biotekniska uppfinningar rivs upp, t.ex. genom att följa Nederländernas exempel och överklaga direktivet till EG-domstolen. Vidare bör Sverige verka internationellt, såväl inom EU som inom Världshandelsorganisationen (WTO) och Europeiska patentorganisationen (EPO), för att motverka patent på livsformer. Det finns också all anledning att försöka få till stånd en konvention som förbjuder patenträtt på livsformer.

Vad utskottet nu anfört bör riksdagen, med bifall till motionerna L802, L804 yrkande 5, U509 yrkande 11, MJ508 yrkande 11 och MJ749 yrkande 11, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *patent på biotekniska uppfinningar*
att riksdagen med bifall till motionerna 1998/99:L802 yrkandena 1–3, 1998/99:L804 yrkande 5, 1998/99:U509 yrkande 11, 1998/99:MJ508 yrkande 11 och 1998/99:MJ749 yrkande 11 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Växtförädlarrätt (mom. 3)

Tanja Linderborg (v), Tasso Stafilidis (v) och Viviann Gerdin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 11 börjar med ”Våren 1997” och på s. 12 slutar med ”yrkande 4” bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det är otillfredsställande att det av den nya växtförädlarrättslagen inte framgår vad som skall gälla i förhållandet mellan å ena sidan förädlare och å andra sidan legorensare och andra som på odlarnas uppdrag tar befattning med det utsäde som omfattas av jordbruksundantaget. Eftersom det i grunden är själva användningen av det uppförökade materialet till utsäde som motiverar compensationen till sortinnehavaren, bör enligt utskottets mening rensning och andra åtgärder med förökningsmaterialet falla utanför den ersättningspliktiga hanteringen. I linje med detta synsätt bör den enda rimliga tolkningen av EG-reglerna enligt utskottets mening vara att sortinnehavare inte skall ha rätt till ersättning av legorensare för det utsäde som omfattas av jordbruksundantaget.

Utskottet förordar mot den bakgrunden att riksdagen, med bifall till motion L804 yrkande 4, av regeringen begär förslag till förtydliganden i enlighet med vad utskottet sålunda anfört.

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *växtförädlarrätt*
att riksdagen med bifall till motion 1998/99:L804 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Sammanfattning.....	1
Motionerna	1
Utskottet	2
Inledning.....	2
Förenklade patent.....	3
Patent på biotekniska uppfinningar	8
Växtförädlarrätt.....	11
Hemställan	12
Reservationer	13
1. Förenklade patent (m, kd, c, fp)	13
2. Patent på biotekniska uppfinningar (v, kd, c).....	14
3. Växtförädlarrätt (v, c)	14